

TOM ROB SMITH

Agentul 6

Traducere și note de

OANA CELIA GHEORGHIU

**MOSCOWA
PIATA LUBIANKA
LUBIANKA. SEDIUL POLIȚIEI SECRETE
21 Ianuarie 1950**

Metoda cea mai sigură de a ține un jurnal era să îi imaginezi pe Stalin citindu-l cuvânt cu cuvânt. Până și la acest nivel de precauție exista riscul unei fraze alunecoase, al unei ambiguități accidentale – vreo propoziție înțeleasă greșit. Lauda putea fi luată drept batjocură, adularea sinceră – drept parodie. De vreme ce nici cel mai vigilant autor nu se poate asigura împotriva oricărei interpretări posibile, o variantă era să ascunzi jurnalul cu totul, o metodă preferată în acest caz de către suspect, o Tânără pictoriță pe nume Polina Peškova. Jurnalul ei fusese descoperit într-un cămin, chiar sus pe horn, de fapt, învelit în hârtie ceruită și strecurat între două cărămizi puțin desprinse. Ca să ajungă la jurnal autoarea trebuia să aștepte să se stingă focul complet înainte de a-și vârî mâna în sus, pe horn, pipăind după cotorul cărții. În mod ironic, natura elaborată a acestei ascunzători i-a adus nenorocirea Polinei Peškova. O singură amprentă pătată de funingine de pe biroul ei trezise suspiciunile anchetatorului și îl făcuse să-și redirecționeze cercetările – o moștră exemplară de muncă de detectiv.

Din punctul de vedere al poliției secrete, ascunderea unui jurnal constituia o infracțiune indiferent de conținutul acestuia. Era o încercare de separare a vieții private a unui cetățean de cea publică, iar o asemenea deosebire nu exista. Nu exista gând sau experiență care să depășească autoritatea Partidului. De aceea, un jurnal ascuns era, adeseori, dovada cea mai incriminatoare pe care un agent putea spera să o găsească. De

Reșpec
vreme ce jurnalul nu era destinat nici unui cititor, autorul scria liber, lăsând garda jos, producând nici mai mult, nici mai puțin decât o mărturisire nesolicitată. Sinceritatea din adâncul sufletului făcea documentul potrivit nu doar pentru judecarea autorului, dar și pentru cea a prietenilor sau familiei sale. Un jurnal putea oferi până la cincisprezece noi suspecți, cincisprezece noi piste, de regulă mai mult decât orice interrogatoriu, oricât ar fi fost de intens.

Agentul Lev Demidov, în vîrstă de douăzeci și șapte de ani, era însărcinat cu această investigație: un soldat decorat recrutat în rândurile poliției secrete după Marele Război pentru Patrie. Îl mersese de minune la MGB¹ printr-un amestec de supunere necomplicată, credință în Poporul pe care îl servea și atenție riguroasă la detaliu. Zelul lui nu era susținut de ambiiție, ci de cea mai sinceră adorație pentru patria sa, țara care învinse fascismul. La fel de chipeș pe cât era de serios, avea față și spiritul potrivite pentru un afiș de propagandă, o falcă pătrătoasă cu buze în unghi, gata oricând să rostească un slogan.

În scurta lui carieră la MGB, Lev supraveghease examinarea mai multor sute de jurnale, scormonind mii de intrări în căutarea neobosită a celor acuzați de agitație antisovietică. Își amintea de primul jurnal pe care îl cercetase ca de o primă dragoste. I-l dăduse mentorul lui, Nikolai Borisov, și fusese un caz dificil. Lev nu găsise nimic incriminator în paginile lui. Apoi, mentorul citise același jurnal și evidențiașe o observație aparent nevinovată:

6 decembrie 1936. Azi-noapte, a fost adoptată noua constituție a lui Stalin. Simt ceea ce simte întreaga țară, ad. o încântare absolută, infinită.

Borisov nu fusese convins că fraza exprima o senzație credibilă de încântare. Autorul era mai degrabă interesat să-și

1. Ministerstvo Gosudarstvennoi Bezopasnosti, Ministerul pentru Securitatea Statului, organizație sovietică anterioară fondării KGB-ului; a funcționat între 1946 și 1953.

Respectează sentimentele la acelea pe care le trăia restul țării. Era strategică și cinică, o declarație goală menită să ascundă îndoilele autorului. Ar folosi o persoană care își exprimă încântarea sinceră o abreviere, *ad.*, înainte de a-și descrie sentimentele? Această întrebare i-a fost pusă și suspectului în interrogatoriul care a urmat:

ANCHETATOR BORISOV: *Cum te simți acum?*

SUSPECT: *Nu am făcut nimic rău.*

ANCHETATOR BORISOV: *Dar eu te-am întrebat cum te simți.*

SUSPECT: *Sunt neliniștit.*

ANCHETATOR BORISOV: *Sigur că ești. E absolut normal.*

Dar observă că nu ai spus: „Simt același lucru pe care l-ar simți oricine în situația mea, ad. neliniște“.

Bărbatul primise cincisprezece ani. și Lev învățase o lecție prețioasă – un detectiv nu se limita numai la a căuta declarații de revoltă. Mult mai important era să fii extra-vigilent la declarații de dragoste și loialitate care nu izbuteau să convingă.

Bazându-se pe experiența acumulată în ultimii trei ani, Lev frunzărea jurnalul Polinei, remarcând că suspecta avea o caligrafie lipsită de eleganță pentru o pictoriță. Apăsase peste tot cu un creion tocit, neascuțindu-i vârful nici măcar o dată. Își trecu degetul pe dosul fiecărei pagini, de-a lungul unor proporții imprimate ca pentru scrierea în Braille. Ridică jurnalul la nivelul nasului. Mirosea a funingine. Paginile scoteau un foșnet sub degetele lui, ca frunzele uscate de toamnă. Mirosi și privi și cântări cartea din mâinile lui – examinând-o în toate felurile, dar fără să o citească. Pentru raportul asupra conținutului jurnalului, se întoarse către stagiarul care îi fusese repartizat. Ca parte a unei promovări recente, Lev fusese însărcinat și cu supervizarea noilor agenți. Nu mai era învățăcel, ci profesor. Acești noi agenți îl însoțeau pe toată durata zilei de muncă și la arestările de noapte, căpătând experiență și învățând de la el până când erau pregătiți să se ocupe de propriile lor cazuri.

Grigori Semiciastnîi avea douăzeci și trei de ani și era al cincilea agent pe care îl antrena Lev. Era, probabil, cel mai inteligent și, cu siguranță, cel mai puțin promițător. Punea prea

multe întrebări, punea la îndoială prea multe răspunsuri. Zâmbea când găsea ceva amuzant și se încrunta când ceva îl irrita. Abia dacă trebuia să-i arunci o privire fugitivă ca să știi ce gândește. Fusese recrutat de la Universitatea din Moscova, unde fusese un student de excepție, fiind dăruit cu o ascendență academică, spre deosebire de mentorul său. Lev nu era invidios, acceptând cu ușurință ideea că nu avea mintea croită pentru studiu serios. Capabil să-și disece propriile lipsuri de natură intelectuală, nu reușea să înțeleagă de ce ucenicul lui își căutase un post într-o profesie pentru care era complet nepregătit. Grigori era atât de nepotrivit pentru funcția sa, încât Lev chiar luase în calcul ideea de a-l sfătuи să-și aleagă o altă carieră. O asemenea îndepărțare l-ar pune pe om sub supraveghere și l-ar condamna, cel mai probabil, în ochii Statului. Singura soluție viabilă era ca Grigori să se împletească mai departe pe drumul lui și Lev simțea că era de datoria lui să-l ajute cât putea de mult.

Grigori frunzărea absorbit jurnalul, întorcând paginile înapoi și-napoi de parcă ar fi căutat ceva anume. Într-un târziu, ridică ochii și spuse:

– *Jurnalul nu spune nimic.*

Amintindu-și de propria-i experiență ca novice, Lev nu fu complet surprins de răspuns, dar se simți dezamăgit de eșecul protejatului său. Răspunse:

– *Nimic?*

Grigori încuviauță din cap.

– *Nimic important.*

Sintagma era improbabilă. Chiar și dacă nu existau exemple de provocare directă, lucrurile nemenționate într-un jurnal erau la fel de importante ca și cele scrise. Hotărât să-i ofere aceste informații stagiarului, Lev se ridică în picioare.

– *Hai să-ți spun o poveste. Un Tânăr comenta odată în jurnalul său că se simțea inexplicabil de trist în ziua respectivă. Intrarea în jurnal era datată 23 august. Anul era 1949. Ce înțelegi de aici?*

Grigori ridică din umeri.

– *Nu cine știe ce.*

Lev sări în sus la această afirmație.

Respect pentru românia
– Care este data pactului de neagresiune încheiat între Germania Nazistă și Rusia Sovietică?

– August 1939.

– 23 august 1939. Ceea ce înseamnă că omul simțea o tristețe inexplicabilă la cea de-a zecea aniversare a acestui tratat. Coroborată cu absența oricărei laude la adresa soldaților care au înfrânt fascismul sau la adresa lui Stalin pentru pricoperea sa în chestiuni de ordin militar, tristețea acestui bărbat a fost interpretată ca o critică absolut nepotrivită la adresa politicii noastre externe. De ce să insiști asupra greșelilor în loc să exprimi sentimente de mândrie? Mă-nțelegi?

– Poate că n-a avut nimic de-a face cu tratatul. Avem cu toții zile în care suntem triști sau singuri sau melancolici. Nu verificăm calendarul evenimentelor istorice de fiecare dată când avem asemenea trăiri.

Lev se enervă.

– Poate că n-a avut nimic de-a face cu tratatul? Poate că nici nu există dușmani? Poate că toată lumea iubește Statul? Poate că nu există oameni care să dorească să ne submineze eforturile? Treaba noastră este să demascăm vinovăția, nu să credem în chip naiv că ea nu există.

Grigori reanaliză situația, remarcând furia lui Lev. Cu neobișnuită diplomatie, își modulă răspunsul, făcându-l mai puțin problematic, dar rămase la concluzia sa:

– În jurnalul Polinei se găsesc observații banale cu privire la rutina ei zilnică. Din ce pot constata eu, cu abilitățile mele, nu avem dovezi împotriva ei. Astea sunt rezultatele cercetării mele.

Pictorița, despre care Lev observă că Grigori vorbea neprotocolar, folosindu-i prenumele, fusese angajată să proiecteze și să execute o serie de picturi murale publice. Din moment ce exista riscul ca ea – sau orice pictor, de fapt – să creeze ceva ușor subversiv, o operă de artă cu înțelesuri ascunse, MGB efectua o verificare de rutină. Logica era simplă. Dacă jurnalul ei nu conținea nici un înțeles subversiv ascuns, era improbabil ca arta ei să conțină aşa ceva. Însărcinarea era una minoră, potrivită unui novice. Prima zi mersese bine. Grigori descoperise jurnalul în

în timp ce Peškova era la lucru, în atelierul ei. Când terminase percheziția, pusese proba la loc în ascunzătoarea ei din horn, ca să nu o alerteze pe Peškova că se află sub investigație. Raportase acest lucru și Lev se întrebăse, preț de o clipă, dacă totuși nu exista vreo șansă pentru Tânăr: utilizarea amprentei de funingi-ne ca indiciu fusese admirabilă. În următoarele patru zile, Grigori menținuse un nivel ridicat al supravegherii, mai multe ore decât ar fi fost necesar. Totuși, în ciuda efortului suplimentar, nu mai înaintase nici un raport și nu mai făcuse nici un fel de observație. Și acum susținea că jurnalul este inutil.

Lev luă carnetul, simțind ezitarea lui Grigori de a lăsa paginile din mâna. Pentru prima oară, începu să citească. La o primă vedere, fu de acord că nu era vorba de conținutul provocator la care s-ar fi putut aștepta de la un jurnal ascuns cu atâta băgară de seamă lângă foc. Nedorind să fie silit să ajungă la concluzia că suspecta era nevinovată, sări la final, cercetând intrările cele mai recente, scrise în ultimele cinci zile, în timpul supravegherii lui Grigori. Suspecta descria prima întâlnire cu un vecin, un bărbat care locuia într-un bloc de apartamente de pe cealaltă parte a străzii. Nu-l mai văzuse niciodată, dar el o abordase și stătuseră de vorbă pe stradă. Observa că bărbatul era amuzant și spera să se mai întâlnească, adăugând cu sfială că era chipeș.

Mi-a spus cum îl cheamă? Nu-mi aduc aminte. Probabil că da. Cum pot să fiu aşa de uitucă? Mă gândeam la altceva. Aș vrea să-mi aduc aminte cum îl cheamă. Acum se va simți jignit când ne vom întâlni din nou. Dacă ne întâlnim din nou, ceea ce sper să se întâmple.

Lev dădu pagina. În ziua următoare i se împlinise dorința, se întâlnise din nou cu bărbatul respectiv. Ea se scuzase că este uitucă și îl rugase să-i spună din nou cum îl cheamă. El îi răspunse că îl cheamă Isaac și se plimbaseră împreună, vorbind deschis, de parcă ar fi fost prieteni de ani de zile. Prinț-o fericită coincidență, Isaac avea același drum. Ajungând la atelier,

Respe ea se întristase să văzându-l că pleacă. Potrivit intrării din jurnal, imediat ce el dispăruse din raza ei vizuală, ea începuse să se gândească la următoarea întâlnire.

Aceasta este dragostea? Nu, sigur că nu.

Dar poate aşa începe dragostea?

Cum începe dragostea – era sentimental, potrivit cu temperamentul visător al cuiva care scrie un jurnal inofensiv, dar îl ascunde cu atâta grijă de parcă ar conține trădare și intrigi. Ce lucru stupid și periculos. Lev nu avea nevoie de descrierea fizică a Tânărului prietenos ca să-i cunoască identitatea. Se uită în sus la protejatul lui și îl întrebă:

– Isaac?

Grigori avu o ezitare. Hotărându-se să nu mintă, recunoscu:

– M-am gândit că o conversație poate fi utilă în evaluarea caracterului ei.

– Treaba ta era să-i percheziționezi apartamentul și să-i observi activitățile cotidiene. Fără contact direct. Putea să-și dea seama că ești de la MGB. Atunci și-ar fi modificat comportamentul ca să te păcălească.

Grigori clătină din cap.

– Nu m-a bănuuit de nimic.

Lev se simțea frustrat de aceste greșeli elementare.

– Știi asta numai după ceea ce a scris în jurnal. Si totuși e posibil ca ea să fi distrus jurnalul original, înlocuindu-l cu această colecție de observații anoste, conștientă fiind că se află sub supraveghere.

La auzul acestor cuvinte, scurta lui tentativă de deferență se sfârâmă cum se sfârâmă o navă care se izbește de stânci. Grigori vorbi batjocoritor, arătând o insolență nemavăzută:

– Tot jurnalul fabricat ca să ne păcălească pe noi? Ea nu gândește aşa. Nu gândește ca noi. E imposibil.

Contraziș de un stagiar, de un agent care nu-și îndeplinise sarcina corespunzător – Lev era un om răbdător, mai tolerant decât alți ofițeri, dar Grigori îi punea nervii la încercare.

– Oamenii care par nevinovați sunt, adesea, cei pe care trebuie să-i supraveghem cu cea mai mare atenție.

Grigori se uită la Lev cu un soi de milă. Pentru prima oară, expresia de pe chipul său nu se potrivea cu răspunsul dat.

– Aveți dreptate. Nu trebuia să vorbesc cu ea. Dar este o persoană de treabă. De asta sunt sigur. Nu am găsit nimic în apartamentul ei, nimic în activitățile ei de zi cu zi care să indice că nu ar fi un cetățean loial. Jurnalul este inofensiv. Polina Peškova nu trebuie adusă la interogatoriu. Trebuie lăsată să-și urmeze munca de artist, la care exceleză. Pot să duc jurnalul înapoi până când își termină munca. Nu e nevoie să știe nimic despre această investigație.

Lev aruncă o privire la fotografia ei agățată de coperta dosarului. Era frumoasă. Grigori era amețit de ea. Îl fermecase ca să scape de suspiciuni? Scrisese despre dragoste știind că el avea să citească acele rânduri și avea să fie convins să o protejeze? Lev trebuia să verifice cu atenție această declarație de dragoste. Nu avea altă soluție decât să citească jurnalul rând cu rând. Nu se mai putea încrede în vorba protejatului său. Dragostea îl făcuse supus greșelii.

Intrările din jurnal acopereau mai mult de o sută de pagini. Polina Peškova scria despre munca și despre viața ei. Caracterul i se putea citi cu ușurință: un stil excentric, punctat de digresiuni, idei răsărite din senin și exclamații. Intrările săreau de la un subiect la altul, deseori abandonând un fir și lăsându-l neterminat. Nu existau declarații de ordin politic, se concentra exclusiv asupra activităților ei zilnice și asupra desenelor. Terminând de citit jurnalul, Lev nu putea nega faptul că femeia avea ceva atrăgător. Râdea des de propriile ei greșeli, pe care le descria cu o sinceritate transparentă. Candoarea ei putea fi o explicație a faptului că-și ascunse jurnalul cu atâta grijă. Era foarte improbabil să fi fost falsificat ca să încele. Cu această idee în minte, Lev îi făcu semn lui Grigori să ia loc. Acesta rămăsese în picioare, ca un soldat de gardă, cât timp citise Lev. Era nervos. Grigori se așeză pe marginea scaunului. Lev îl întrebă:

– Spune-mi, dacă e nevinovată, de ce și-a ascuns jurnalul?

Simțind că atitudinea lui Lev față de ea se mai îmbunase, Grigori se entuziasmă. Vorbi iute, debitând pe nerăsuflate o posibilă explicație:

- Locuiește cu mama ei și cu doi frați mai mici. Nu vrea ca ei să-și bage nasul prin el. Poate ar râde de ea. Nu știu. Vorbește de dragoste, poate îi este rușine cu asemenea gânduri. Nu e nimic mai mult. Trebuie să fim capabili să ne dăm seama când ceva nu este relevant.

Gândurile lui Lev se abătură. Și-l putea imagina pe Grigori abordând-o pe Tânără femeie. Și totuși, îi era greu să și-o imagineze pe ea răspunzând afectuos la întrebarea unui străin. De ce nu i-a spus să o lase în pace? I se părea extraordinar de imprudent din partea ei să fie atât de deschisă. Se aplecă în față, coborând vocea, nu pentru că se temea că ar putea fi auzit, ci pentru a semnala că nu mai vorbea formal, ca un ofițer din poliția secretă.

- Ce s-a întâmplat între voi doi? Te-ai dus la ea și ai început să vorbești? Și ea...

Lev ezită. Nu știa cum să termine propoziția. Într-un târziu, bâlbâindu-se, întrebă:

- Și ea ți-a răspuns?

Grigori nu părea să-și dea seama dacă întrebarea îi fusese adresată de un prieten sau de un ofițer cu grad superior. Când înțelese că Lev era pur și simplu curios, îi răspunse:

- Cum altfel poți să cunoști pe cineva decât mergând să te prezinți? Am vorbit despre tablourile ei. I-am spus că i-am văzut o parte din lucrări – ceea ce este adevărat. De aici a pornit conversația. Era afabilă, prietenoasă.

Lui Lev i se părea extraordinar.

- Nu era suspicioasă?

- Nu.

- Ar fi trebuit să fie.

Pentru scurtă vreme discutaseră ca niște prieteni despre chestiuni sentimentale, acum erau din nou agenți. Grigori își lăsa capul în piept.

- Da, ai dreptate. Ar fi trebuit să fie.

Nu era supărat pe Lev. Era supărat pe sine însuși. Legătura lui cu pictorița era clădită pe o minciună: afecțiunea lui era fondată pe născociri și înșelătorie.

Surprinzându-se și pe sine însuși, Lev îi întinse jurnalul lui Grigori.

– *Ia-l.*

Grigori nu făcu nici o mișcare, încercând să-și dea seama ce se întâmplă.

– *Ia-l. E liberă să-și continue munca de pictoriță. Nu-i nevoie să mergem mai departe cu cazul asta.*

– *Ești sigur?*

– *N-am găsit nimic în jurnal.*

Dându-și seama că ea era în siguranță, Grigori zâmbi. Întinse mâna și smulse jurnalul din mâinile lui Lev. În timp ce paginile îi alunecau din mâna, Lev simți un contur imprimat pe foaie: nu era o literă sau vreun cuvânt, ci un fel de formă, ceva ce nu mai simțise până atunci.

– *Stai așa.*

Luând înapoi jurnalul, Lev îl deschise la pagina respectivă, examinând colțul din dreapta, sus. Nu era nimic scris. Și totuși, când apăsa pe partea cealaltă, simțea adânciturile. Ceva fusese șters cu radiera.

Luă un creion, trecând partea cu plumb peste hârtie, până când dădu la iveală fantoma unei mici mâzgălituri, o schiță cam cât degetul lui mare. Era o femeie care stătea în picioare pe un soclu, cu o torță în mâna, o statuie. Lev se holba fără să înțeleagă până când își dădu seama ce era. Era un monument american. Era Statuia Libertății. Lev îi studie față lui Grigori.

– *E pictoriță. Face schițe tot timpul.*

– *Și de ce-a fost ștearsă?*

Nu primi nici un răspuns.

– *Ai umblat la probe?*

În răspunsul lui Grigori se simțea panica.

– *Când am intrat în MGB, în prima zi, mi s-a spus o istorioară despre secretara lui Lenin, Fotievam. Ea susține că Lenin l-a întrebat pe șeful securității, Felix Dzerjinski, căți contrarevoluționari*

avea în arest. Dzerjinski i-a strecurat o foaie de hârtie cu numărul o mie cinci sute scris pe ea. Lenin i-a dat foaia înapoi, însen-nând-o cu o cruce. Potrivit secretarei sale, Lenin folosea crucea ca să indice că a citit un document. Dzerjinski a înțeles greșit și i-a executat pe toți. De aceea a trebuit să o șterg. Schița ar fi putut fi interpretată greșit.

Lev se gândi că era o referință nepotrivită. Auzise suficient.

– Dzerjinski a fost părintele acestei agenții. E pur și simplu ridicol să compari situația proastă în care te afli tu cu situația lui. Nu ne permitem luxul să interpretăm. Nu suntem judecători. Nu hotărâm noi ce probe păstrăm și ce probe distrugem. Dacă-i nevinovată, aşa cum susții tu, asta se va determina în cursul interrogaitoriului. În încercarea ta nefericită de a o proteja, te-ai incriminat pe tine însuți.

– Lev, este o persoană bună.

– Te-ai îndrăgostit de ea. Judecata ta e compromisă.

Vocația lui Lev devenise aspră și brutală. Se auzi și își mai înmuie tonul.

– De vreme ce proba e neatinsă, nu văd nici un motiv să atrag atenția asupra greșelii tale, o greșală care ţi-ar ruina, cu siguranță, cariera. Scrie-ți raportul, semnalează schița ca probă și lasă-i pe cei mai experimentați decât noi să decidă.

Apoi adăugă:

– Și, Grigori, nu mai pot să te protejez de-acum încolo.